УДК 316.621-053.6

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-2-171-192

Ступак Оксана Юріївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна.
stupak.oksana.ua@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-6732-4569

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ В ІНСТИТУТАХ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Становлення громадянського суспільства в кожний історичний проміжок часу супроводжувалося створенням певних об'єднань, структур, організацій, що згуртовували людей різного віку певних поглядів в напрямку відстоювання власних прав, представлення інтересів, лобіювання поглядів. Водночас кожний історичний період характеризувався активною участю молоді в діяльності таких об'єднань, оскільки молодь завжди позиціонувала власний погляд на політичні, державотворчі, суспільні процеси. З одного боку молодь як рушійна сила розвитку громадянського суспільства акумулює суспільні процеси, а з іншого – її участь в суспільній, політичній, громадській діяльності формує, розвиває та стимулює соціальну активність як дієвий механізм саморозвитку, самовдосконалення молоді.

Підходи до розуміння становлення громадянського суспільство неодмінно пов'язані з діяльністю певних інститутів громадянського суспільства (ІГС), що представляють погляди активних громадян, у тому числі молоді, яка робить свій помітний вклад до розвитку громадянського суспільства. Століттями вчені намагалися знайти унікальні інструменти взаємодії владних сил, що керують державними процесами та громадами, які мають свій погляд на перспективи розвитку держави. Саме тому питання громадянського суспільства та його інститутів привертало увагу політологів, істориків, економістів, соціологів, правознавців, психологів та педагогів. Комплексний підхід науковців з різних сфер наукових розвиток підтверджує міждисциплінарних характер даних понять та водночас підкреслює його актуальність в будь-який час, тому що кожна епоха має унікальні вимоги до суспільства, що обумовлює зміни механізмів, структурних елементів, змістовності та підходів до розуміння громадянського суспільства та його інституцій. Водночас, дослідження історико-педагогічних засад становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства сприяє розумінню підходів та змісту формування соціальної активності молоді,

що в них задіяні. Оскільки соціальна активність як динамічна якість особистості напряму залежить від сфери самореалізації молоді.

Дослідження проблеми громадянського суспільства в Україні представлені в широкому переліку наукових дисциплін, що обумовлено міжсекторальними властивостями та міждисциплінарними підходами до вивчення даного поняття. Питання інституціоналізації громадянського суспільства завжди були в колі інтересів різних науковців, зокрема в працях зарубіжних вчених: Дж. Александер, А. Арато, Е. Геллнер, Р. Дарендорф, Д. Коген, Дж. Л. Коен, І. Шапіро, Ф. Шміттер, К. Гаджиєва, О. Ільїна, О. Кочеткова, С. Перегудова та ін. Водночас в сучасній українській науці дослідженню особливостей процесу інституціоналізації громадянського суспільства присвячені праці науковців, зокрема: Т. Андрійчук, А. Акаймова, В. Барабаш, М. Басараб, О. Бень, Є. Бородін, П. Вознюк, В. Давиденко, Д. Горєлов, О. Голобуцький, В. Головенько, М. Журба, Г. Зеленько, О. Донік, М. Іванюк, О. Кавилін, Є. Костюк, Н. Крицкалюк, О. Корнієвський, В. Кулик, А. Матвійчук, О. Михайловська, В. Молоткіна, С. Москаленко, Л. Новоскольцева, В. Надрага, В. Новак, В. Пащенко, С. Терницька, В. Цвиха, С. Чолій, М. Шевченко, В. Яблонський, В. Якушик та інші.

У історичному контексті становлення інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, цікавими є доробки істориків, зокрема М. Басараб, який зробив аналізі еволюції від культурно-просвітніх до громадсько-політичних аспектів у діяльності громадських організацій, у визначенні їхньої ролі в державотворчих процесах (Басараб, 2007 р.), М. Журби, що вивчав питання вітчизняної та зарубіжної історіографічної традиції діяльності сільських громадських організацій України (Журба, 2003 р.), Є. Костюка, що зосереджував увагу на особливості створення та функціонування системи виробничих громадських об’єднань УСРР (Костюк, 2010 р.), В. Молоткіної, що здійснив комплексний аналіз культурно-освітньої діяльності громадських організацій (Молоткіна, 2005 р.) та інші.

Водночас важливу роль в становленні поглядів на участі молоді в процесах інституалізації громадянського суспільства відіграли праці дослідників соціологічних наук, зокрема таких науковців як О. Бень, що дослідила класифікацію молодіжних громадських організацій відповідно до їхніх функцій, запропонувати систему критеріїв класифікації молодіжних організацій (Бень, 2008), В. Барабаш, який цікавився проблемами інституціоналізації сучасного молодіжного руху України (Барабаш, 2005), Д. Акімов, що зосереджував увагу на феномені громадянської активності в пострадянській Україні, аналізував умови та особливості її інституціалізації, технологічну специфіку стимулювання громадянської активності в українському суспільстві, (Акімов, 2004). Тенденції розвитку молодіжного руху досліджували В. Кулик, Т. Голобуцька, О. Голобуцький, О. Корнієвський, В. Якушик та ін.

Найбільшу увагу дослідженню процесів становлення громадянського суспільства, розвитку його інститутів приділяли політологи, які з різних позицій підходили до участі молоді в діяльності інститутів громадянського суспільства, взаємодії з органами державного управління, що пояснюється функціональними можливості ІГС як фактору управління розвитком громадянського суспільства. Теоретичний аналіз праць українських учених в політично-правових аспектах умовно можна розподілити на чотири напрями, що досліджували інституціоналізацію громадянського суспільства. До першого напряму праць віднесено ті, в яких досліджувалися проблеми становлення молодіжної політики в Україні (Є. Бородін, М. Головатий, М. Перепелиця, В. Омельчук та інші). Праці другого напрямку розробляли методологічний апарат дослідження інституціоналізації громадянського суспільства, сутність, структура, умови, форми функціонування (О. Бень, Г. Зеленько, М. Іванюк, О. Михайловська, Н. Крицкалюк та інші). До третього напрямку можна віднести роботи щодо впливу громадських об'єднань та молодіжного руху на становлення громадянського суспільства (В. Барабаш, В. Головенько, В. Кулик, А. Матвійчук, С. Москаленко, В. Пащенко, С. Терницька та інші). Четвертий напрямок представлений роботами щодо аналізу взаємодії громадянського суспільства та держави, їх співвідношення та механізмів взаємодії (В. Давиденко, О. Пікалова, В. Надрага, В. Новак та інші).

Серед педагогічних розвідок у руслі дослідження інститутів громадянського суспільства як бази формування соціальної активності молоді привертали увагу питання соціально-педагогічної діяльності сучасних громадських молодіжних організації (Ю. Поліщук, 2006), управління організаційно-педагогічною діяльністю недержавних установ у сфері соціального захисту дітей та молоді (В. Кошіль, 2015), просвітницько-педагогічної діяльності студентських громадських організацій університетів України (С. Черкасова, 2001), соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів (О. Болотська, 2008), формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями (О. Лісовець, 2008), соціалізація підлітків у діяльності молодіжних організацій (О. Панагушина, 2008), соціалізація молоді Великої Британії у діяльності молодіжних організацій (Л. Гордієнко, 2005), соціально-педагогічні умови взаємодії державних і громадських організацій з профілактики ВІЛ/СНІДУ серед учнівської молоді (С. Терницька, 2009), трудова соціалізація молоді в діяльності громадських організацій та рухів (Ю. Філіппов, 2009), соціально-педагогічна підтримка діяльності дитячих громадських об'єднань України (Л. Романовська, 2012) та інші.

Отже, більшість дослідників приділяють увагу визначенню сутності та ролі громадянського суспільства, інституціонального розвитку,

інтеграції інститутів громадянського суспільства в соціокультурну структуру, тоді як педагогічний вплив ІГС на молодь з позиції впливу на формування соціальної активності потребує подальшої наукової розвідки. Водночас, розвиток громадянського суспільства, а як наслідок й форм, завдань, функцій та напрямків діяльності ІГС стає надійним фундаментом для формування соціальної активності молоді. Саме тому, на нашу думку, розробка ефективної системи формування соціальної активності молоді під час діяльності в ІГС буде сприяти розвитку соціальної активності молоді зокрема, та розвитку громадянського суспільства загалом. Оскільки в руслі нашого дослідження об'єднуючою складовою для ІГС є саме молода людина, то трансформація молодіжних об'єднань різних сфер впливу навколо певної ідеї сприяє посиленню соціальної значущості їхньої діяльності.

Мета статі – дослідження етапів становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства в контексті формування соціальної активності молоді.

У рамках нашого дослідження формування соціальної активності молоді під час діяльності в ІГС, особливий інтерес викликають наступні об'єднання: **громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри, молодіжні громадські ради.** У названих ІГС молодь бере безпосередню участь, визначає напрямки та орієнтири діяльності, а отже виявляє свою соціальну активність, що сприяє розвитку громадянського суспільства.

Процес становлення інституту громадських об'єднань тривав довгий час, адже об'єднання людей часто не диференціювалися за характером виконуваних ними функцій, поєднуючи економічні цілі із завданнями професійної, релігійної, політичної чи громадської організації.

Науковці по-різному наводять періодизацію становлення інститутів громадянського суспільства. Так, Н. Крицкалюк визначав основні етапи інституціональних змін громадянського суспільства: (перший – 1985–1996 рр. – первинна інституціоналізація; другий – 1996–2004 рр. – створення нормативно-правової бази; третій – 2004–2012 рр. – формування функціональної дієздатності громадянського суспільства; четвертий – з 2013 р. по теперішній час – розробка Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, децентралізація (Крицкалюк, 2016). О. Михайловська визначає, що на першому етапі даного процесу (1985–1996 рр.) відбулось становлення первинної інституціоналізації. Другий етап (1996–2004 рр.) визначений формуванням інституціональної стабільності. На третьому етапі – (з 2004 ріку і по цей час) триває формування функціональної дієздатності громадянського суспільства (Михайловська, 2009).

Виходячи з соціально-політичних умов розвитку країни в другій половині XIX – на початку XX ст. та ходу реформ у галузі освіти й офіційного статусу студентських громадських організацій університетів

України, С. Черкасова виділяє два етапи їх просвітницько-педагогічної діяльності (Черкасова, 2001):

Перший етап (1863–1901 рр.) – етап створення студентських громадських організацій, які діяли переважно нелегально. Внаслідок освітніх реформ 60-80-х рр. XIX ст. соціальний стан студентської молоді постійно змінювався, право на навчання у вищих навчальних закладах отримували представники різних верств населення, а не тільки панівних класів. У зв'язку з цим характерним для першого етапу діяльності студентських громадських організацій були підготовка й проведення просвітницько-педагогічної роботи серед студентської молоді з урахуванням станово-класових змін у суспільстві, створення студентами перших недільних шкіл та активна просвітницька діяльність серед учнів цих шкіл.

Другий етап (1901–1917 рр.) – етап кількісного зростання студентських громадських організацій та їх легалізації, яка давала можливість для проведення більш широкої просвітницько-педагогічної діяльності не тільки серед студентства, а й серед населення. Цьому етапові було притаманне проведення масових просвітницьких заходів серед студентської молоді та населення, поява організацій політичного спрямування, розширення змісту просвітницько-педагогічної діяльності і відповідно нових форм роботи.

Ураховуючи аналіз широкого спектру наукових досліджень питання історичних трансформацій громадянського суспільства та його інституцій було запропоновано власну періодизацію процесів становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства (у руслі нашого дослідження – громадські організації, благодійні фонди, молодіжні громадські ради, молодіжні центри), з урахування ролі молоді в її процесах.

І етап розвитку громадянського суспільства – «Зародження інститутів громадянського суспільства» (IX-XIX століття) характеризується трансформацією від церковної соціальної допомоги, князівського меценатства до культурно-просвітницької діяльності братств.

Структура громадянського суспільства Київської Русі була представлена цілою низкою інститутів: сім'я, верв, вулиця, віче, ряд, церква. На різних етапах розвитку Київської держави та суспільства виникали й інші громадські утворення, що мали тимчасовий або менш значний за своєю соціально-політичною вагою характер. Церква, монополізувавши право впливу на духовне й таємне в людині, закріпила за собою ту галузь суспільних відносин, до якої держава або ледь дотягувалася, або зовсім не доходила. Тому церква по праву поступово ставала найбільш постійним інститутом громадянського суспільства IX-XV ст. (Грамчук, 2001). Водночас, монастирі були центрами соціальної допомоги знедоленим і незаможним, виконуючи три основні

функції: забезпечення нужденних грошима й натуральними продуктами (милостиня), лікування та навчання (Донік, 2005, с. 164-170).

Водночас, молодіжні громадські організації пройшли непростий шлях у своєму соціальному становленні від перших громадських об'єднань XVI ст. до організаційних структур, що мають певну систему механізмів взаємодії з державними органами, з власними цілями, завданнями та цінностями.

Важливу роль у справі піднесення національно-релігійної свідомості українського народу відігравали громадські організації міщанства – братства, що значну уваги приділяли влаштуванню шпиталів, притулків, лікарень, шкіл, друкарень, реставруванню соборів, моральному й церковно-релігійному вихованню молоді. Із появою на політичній арені козацтва останнє перебирає на себе функції головного захисника національно-релігійних інтересів українців. Створення під час Визвольної війни середини XVII ст. Української козацької держави прискорило зростання самосвідомості, утвердило почуття єдності й національної гідності народу (Донік, 2005, с. 171).

У XVI-XVIII ст. відбувається процес переструктурування українського суспільства. Потіснивши родову князівсько-боярську знать, формується нова верства українського суспільства – козаки, і разом із тим розпочинається міщансько-братський період, за часів якого помітно розширився спектр українських благодійних організацій, заклавши основи громадської доброчинності. Силами міських братств створюються благодійні лікарні, притулки, друкарні, школи тощо; розвивається благодійність ремісничих цехів (О. Безпалько та ін., 2008).

Організоване життя української молоді почалося, на думку науковців, у XV-XVI ст. і пов'язане з діяльністю братств – громадських об'єднань, створених для захисту певних груп населення, з релігійною, благодійною чи культурно-просвітницькою метою. Хоча членами братств були люди зрілого віку, багато документів містять згадки про молодь. Часто при братствах функціонували окремі «молодечі» братства для молодих людей. Так, у XVI ст. в Острозькій академії було створене «Юнацьке братство», а з початку XVII ст. такі організації існували в різних братських школах, реєстрували їх не державні структури, а церковне керівництво. Наприкінці XVII – початку XVIII ст. роль братств у суспільно-політичному житті значно знизилася, стали зникати і братські об'єднання для дітей та молоді. Натомість з'являються гуртки на базі навчальних закладів у великих містах (Лісовець, 2011).

Із XVIII ст. розвиток громадської доброчинності відбувався під державним наглядом, який визнав власну соціальну відповідальність, організовував форми утримування окремих соціально незахищених груп людей, зміцнюючи традиції громадської доброчинності там, де цілі влади та суспільства збігалися. Відповідно фінансування соціальних програм здійснювалося державою, церквою, різними громадськими організаціями й приватними особами.

ІІ етап розвитку громадянського суспільства – «Організаційний розвиток інститутів громадянського суспільства» (XIX – початок XX ст.) характеризується масовими громадськими та студентськими рухами, які контролюються державними органами та розвитком освітнього напрямку серед благодійної діяльності.

На початку XIX прийшов час актуалізувати й оптимізувати меценатську діяльність, взявши за приклад історію українського меценатства. Важливо зазначити, що звернення представників різних соціальних прошарків до нагальних проблем суспільства в 60-70-х рр. XIX ст. сприяло оформленню організованих форм доброчинності, які стали провідними в наступні десятиліття – спеціальні попечительства, комітети, товариства, фонди, заклади та установи (усе це відбувалося в руслі загального піднесення легальної громадської діяльності). Вони надавали можливість збіднілим верствам населення як отримати матеріальну підтримку, так і включитися до більш-менш повноцінного життя, що свідчило про якісно новий ступінь розвитку суспільства. Тоді ж відбулося суттєве зміщення вектора благодійних зусиль. Опіка людей похилого віку, дітей, інвалідів, скалічених та відставних вояків відсувалася на другий план. Натомість, на першому стояли сприяння освіті, охороні здоров'я й різнобічна допомога міській бідноті, що дозволяло пом'якшити соціальні контрасти, підняти рівень міської гігієни, грамотності простого люду (Власов, 2001, с. 113–114).

У руслі нашого дослідження важливо відзначити, що масовий громадський рух на території України почав активно розвиватися саме в XIX ст. Із 40-х років XIX ст. до 1917 р. було створено понад 2,5 тисячі громадських об'єднань, серед них і молодіжні. Так, у 1816 р. в Перемишлі нелегально діяв гурток української молоді, що поставив за мету боротися за впровадження в народних школах рідної мови. Пізніше виникли таємні товариства в духовних училищах Києва, у Вінницькій гімназії.

Слід наголосити, що з 60-х років XIX ст. молодіжні організації почали формуватися в студентському середовищі. Під впливом таємних самоосвітніх організацій української молоді, що спочатку називалися громадами, а згодом гуртками, потрапили майже всі середні та вищі школи, у яких навчалося хоча б кілька десятків учнів чи студентів-українців. Вони мали управи, очолювані студентами чи старшими учнями – семаками. На початку 90-х років представники гуртків щороку проводили крайові конференції. У 1897 р. почала роботу Всеукраїнська загальна організація – федерація 200 громадських студентських груп на чолі з консультаційним документом, об'єднавши понад 450 учасників. Перший період в історії дитячих і молодіжних організаціях тривав до кінця XIX ст. Їхня діяльність була здебільшого спрямована на розв'язання загальнонаціональних питань, зокрема проблем соціальної справедливості, національного самовизначення (Лісовець, 2011).

На початку XX ст. в Україні починає формуватися система соціального захисту, що поєднувала державні, церковні, станові, земські, міські, різних громадських товариств і окремих осіб благодійні заклади. Причому установи двох останніх видів щодо своєї кількості та охоплення тих, хто потребував опіки, посідали провідне місце в суспільстві. Більшість благодійників, які брали участь у роботі громадських, земських і міських товариств та закладів, усе більше усвідомлювали свою діяльність як опозиційну, спостерігаючи явний розрив між результатами власних зусиль і різким зростанням соціальних груп, які потребували різнобічної допомоги.

ІІІ етап розвитку громадянського суспільства – «Застій розвитку інститутів громадянського суспільства» (1919-1980 рр. XX ст.) характеризується припиненням меценатської діяльності та ідеологічними партійними орієнтирами молодіжного руху.

Важливо зазначити, що радянська доба визначила громадянську активність як нелегальну, що значно пригальмувало розвиток громадянського суспільства в порівнянні з європейськими країнами, призводячи до звуження змістовного наповнення даного поняття. Проте період застою спровокував відлигу громадянської активності, що призвело до збільшення кількості громадських організацій та різноманітності їхньої діяльності. Сформувалась значна кількість об’єднань, що мали допомагати досягненню цілей партійних органів (комсомол, жіночі, ветеранські, творчі організації, «комітети боротьби за мир» тощо). Разом з цим, процес «перебудови» та демократизації, незадоволеність громадян соціально-економічною, культурною, екологічною політикою держави сприяли появі перших легальних громадських об’єднань, діяльність яких не відповідала офіційній лінії Комуністичної партії.

У межах нашого дослідження важливо, що в даний період широкого розповсюдження у молодіжному середовищі набувають «неформальні» групи та об’єднання, зорганізовані на засадах культурологічних інтересів молоді. Буквально за кілька років виникли сотні клубів самодіяльної пісні, театрів-студій, літературних, спортивно-туристичних, технічних, історико-культурологічних, екологічних, релігійних молодіжних об’єднань. Тільки у м. Кривому Розі 1988 року діяло 50 аматорських об’єднань молоді (Барабаш, 2005).

Названі молодіжні клуби, що об’єднували молоді за інтересами, поглядами, захопленнями стали протитопами сучасних молодіжних центрів, які виступають платформою для реалізації молодіжних ініціатив, формування соціальної активності молоді.

Відзначимо, що в 1971 році при житлово-експлуатаційних конторах в Україні починають створюватися перші підліткові клуби (аналог європейський молодіжних центрів). Держава прагнула не просто забрати підлітків з вулиці, а й усебічно їх розвивати через організоване дозвілля. Система фінансувалась у вигляді 2% від сплати кожного мешканця з

комунальні послуги. Сьогодні ж клубна система втратила чітко сформульовані цілі, педагогів, дітей, а також матеріально-технічну базу та приблизно 70-80% приміщень (Молодіжні центри, 2017).

IV етап розвитку громадянського суспільства – «Первинна інституціалізація» (1980-1991 рр. XX ст.) характеризується розвитком громадських та неформальних об'єднань, розвитком політично незалежного молодіжного руху.

На даному етапі в суспільстві тільки починає формуватися громадська думка щодо спільних нагальних потреб, народжуються потреби у реалізації та захисті власних інтересів через створення асоціацій, об'єднань, спілок, кооперативів, початком формування громадянського суспільства, то його можна умовно назвати етапом первинної інституціоналізації.

Поштовхом до створення перших інститутів громадянського суспільства став курс держави на перебудову. В усіх сферах суспільно-політичного життя починається активне їх формування. Економічну сферу громадянського суспільства складають сукупність економічних інститутів і відносин з приводу реалізації людьми права власності, виробництва й обміну товарами та послугами. Водночас, важливим стає факт створення відповідних соціальних інститутів, а саме: добровільні організації, благодійні фонди, творчі спілки, клуби за інтересами, незалежні засоби масової інформації, різноманітні конфесії, що сприяло формуванню структури інститутів громадянського суспільства. Не менш активно проходив процес утворення інститутів у цій сфері. Такі організації, як «Союз-«Чорнобиль», Республіканський Фонд відродження України, Українське товариство тверезості та здоров'я, (Михайловська, 2009).

Слід наголосити, що з середини 80-х років XX ст. прослідковувалось відродження та розвиток в українському дитячому та молодіжному русі різноманітності громадських об'єднань, становлення державних структур, що займаються створенням та реалізацією молодіжної політики, упровадженням необхідної правової бази розвитку молодіжного та дитячого руху (Головенько, 1994).

Із 1985 року починають з'являтися небагаточисельні неформальні групи молоді, в основі діяльності яких було прагнення реалізувати свої потреби через зближення в невеликі групи зі своїми ровесниками, однодумцями, яких, в основному, задовольняли інтереси особистого характеру. Серед них виділяються такі групи як фанати, панки, рокери, металісти та інші. Нерідко їх дії викликали зневагу і протест в іншої частини молоді, населення республіки. Їх поява була результатом, відповіддю деякої частини молоді на багаторічну практику державних, партійних і комсомольських органів недопущення створення яких би то не було нових молодіжних груп і організацій, крім існуючої на той час єдиної масової молодіжної організації – комсомолу. Тому поява нових молодіжних самодіяльних об´єднань була відповіддю на цю заборону,

волевиявленням значної кількості молоді до самопрояву і самореалізації своїх можливостей.

V етап розвитку громадянського суспільства – «Законодавче регулювання» (1991-2004 рр. XX ст.) характеризується формуванням законодавчої бази ІГС, включенням молодіжного руху до політичного життя країни.

О. Корнієвський, В. Якушик визначають «інтегративним» періодом кінець 1990 р. – серпень 1991 р., оскільки в цей час спостерігалось поглиблення політичної диференціації, у тому числі й за партійною ознакою, період подальшої інтеграції молодіжних об'єднань в єдиний український молодіжний рух за національну державність, демократичні перетворення і соціальну справедливість, період пошуку ними оптимальної організаційної моделі співпраці на всеукраїнському та регіональному рівнях. А з серпня 1991 р. розпочався етап інституціоналізації, формування інтегрованої сукупності державних і недержавних громадських інституцій, організацій, установ, що ставлять за мету створення необхідних умов для самореалізації молоді, сприяння її соціальному становленню та розвитку. Пріоритетними функціями молодіжного руху стають соціально-захисна, патріотично-виховна та комунікативна (Корнієвський, Якушик, 1997).

У межах нашого дослідження важливо зазначити, що під час 1991–1994 рр. мало місце природне затухання трансформаторського суспільно-політичного руху, що досягнув своєї мети. Його лідери зосередились на створенні нових політичних партій націонал-патріотичного спрямування. Громадські організації, що боролися з радянським режимом, зменшили рівень своєї активності, багато з них почали діяти при новосформованих політичних партіях. Знизився і загальний рівень громадської активності, оскільки населення зосередилось на виживанні у складних соціально-економічних умовах. Разом з цим, процес створення нових інститутів громадянського суспільства повністю не зупинився. Зокрема, у цей час реєструється близько 600 громадських організацій всеукраїнського та міжнародного рівня, серед яких і ті, що мали досвід функціонування за радянської доби (інвалідів, ветеранів, спортивно-фізкультурні, товариства сприяння обороні тощо).

Важливо відзначити, що практика залучення громадськості до спільної роботи з органами виконавчої влади розпочалася ще 1993 року. Однією з перших розпочала свою роботу Рада підприємців України при Кабінеті Міністрів України (постанова Кабінету Міністрів України № 210 від 22 березня 1993 року). Головною метою діяльності Ради стало забезпечення ефективної співпраці підприємницьких структур з урядом України та іншими органами державної виконавчої влади в реалізації державної політики розвитку підприємництва та формуванні ринкової інфраструктури.

Важливим фактом у процесі розвитку інститутів громадянського суспільства стало продовження законодавчого врегулювання їхньої діяльності починаючи з 1996 р. Так були прийняті: Конституція України від 28 червня 1996 року (з останніми змінами та доповненнями від 12 квітня 2012 року), Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 червня 2012 року, Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року, Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року (зі змінами та доповненнями від 2 грудня 2010 року), Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 року (зі змінами та доповненнями від 12 грудня 2012 року), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (21.05.1997 р.), Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про об'єднання громадян» (11.07.2001 р.), Закон України «Про органи самоорганізації населення» (11.07.2001 р.), Закон України «Про політичні партії в Україні» (05.04.2001 р.), а також Указами Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (31.07.2004 р.) та Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». У 1997 р. Кабінет Міністрів України ухвалив програму «Молодь України», а в 1999 р. виходить Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних громадських організацій» тощо.

Важливо, що одним з успішних прикладів роботи громадської структури щодо залучення молоді до державного управління є діяльність Молодіжного уряду України, створеного в 1998 році з метою участі у виробленні та реалізації молодіжної політики в Україні органами державної влади, політичними та громадськими організаціями. Об'єднання молоді дедалі активніше беруть участь у суспільно-політичних процесах реалізують програми щодо залучення молоді до державотворчих процесів, займаються її професійною орієнтацією (Коваль, Остапюк, 2010, с. 180-188).

VI етап розвитку громадянського суспільства – «Формування функціональної дієздaності» (2004 – 2014 рр. XXI ст.) характеризується впровадженням загальнодержавної підтримки програм молоді, молодіжних об'єднань та центрів, зростає рівень співпраці органів державної влади та громадськості.

У 2003-2004 рр. були прийняті урядові рішення про механізми залучення громадськості до формування та реалізації державної політики (консультації з громадськістю, громадські ради при органах влади). Загалом, за даними Українського незалежного центру політичних досліджень при центральних органах влади 2003 року існувало 16 громадських рад, однак більшість з них були чисто формальними; деякі з цих рад не проводили засідань понад рік. наведеними в довіднику

(Лациба, 2003). На той час при Президентові України було створено 27 консультативно-дорадчих органів, але переважна частина їх мала міжвідомчий статус і складалася лише з державних службовців. Деякі з цих органів працювали у якості експертних рад, до складу яких входило вузьке коло науковців. Проте з усього загалу громадських органів ними було виявлено лише чотири, які реально працювали. Схожа ситуація склалася і при Кабінеті Міністрів України, де було створено 23 консультативно-дорадчі органи, але тільки два з них можна було вважати громадськими радами з необхідними повноваженнями.

Водночас важливо зазначити, що в на даному етапі продовжується тенденція збільшення громадських об'єднань за участі молоді, а також платформ для реалізації молодіжної активності. Так, у 2003 році в Україні було 1656 підліткових клубів, а у 2007 – вже 1506. Пізніше їх залишилося близько 1000 і ще близько 100 створені за ініціативи громадських організацій та благодійних фондів. Окрім цього, ще 17 обласних молодіжних центрів виникли за ініціативи обласних рад і державних адміністрацій. Існує тенденція поступового перетворення молодіжних центрів праці в молодіжні центри, що дозволяє їх розширити спектр послуг та охопити своєю діяльністю ширше коло молоді. На даний час молодіжні центри та клуби перебувають в сфері управління органів місцевого самоврядування, проте формального цього не регламентує жоден документ. На практиці підлітковими клубами керують комунальні підприємства, структурні підрозділи з питань молоді, освіти, культури місцевих державних адміністрацій або інших відомств (Молодіжні центри, 2007).

У рамках нашого дослідження формування соціальної активності молоді в ІГС важливо відзначити, що в 2009 р. урядом було прийнято «Державну цільову соціальну програму «Молодь України на 2009 – 2015 роки»». Метою Програми було створення системи правових та соціально-економічних умов для ефективної соціалізації та самореалізації молоді, забезпечення всебічної підтримки та розвитку її громадської активності, реалізації інтелектуального, фізичного, творчого потенціалу молоді, розв'язання її проблем.

Для ефективної соціалізації та самореалізації молоді необхідно забезпечити реалізацію виваженої державної молодіжної політики та участь молоді у розбудові демократичної держави, а також залучення організацій, які мають досвід роботи з молоддю, значні ресурси для надання соціальних та інших послуг.

VII етап розвитку громадянського суспільства – «Трансформаційний період» (з 2013 р. по теперішній час) характеризується впливом громадськості на суспільно-політичні перетворення.

Починаючи з 2013 року спостерігається активізація громадянського суспільства та ініціювання ним Євромайдану 2013 р. і Революції Гідності 2014 р., посилення волонтерських рухів та реформаторських рухів,

спрямованих на євроінтеграцію (2013-2016 рр.) (Кріцак, 2017, с. 109-111). Водночас основними тенденціями розвитку громадянського суспільства в Україні виступають: 1) подальше посилення інститутів громадянського суспільства, насамперед громадських і волонтерських організацій, у політичному житті України і трансформація громадянського суспільства в активний елемент національної політичної системи; 2) інтеграція українського громадянського суспільства та його інститутів у Громадянський форум держав-учасниць ЄС, як це передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС від 2014 р.; 3) посилення функції громадського контролю за діяльністю органів державної влади й органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також антикорупційної функції громадянського суспільства; 4) подальший розвиток волонтерського руху та його активізація в процесі реінтеграції АР Крим й окремих районів Донецької та Луганської областей; 5) подальша диференціація структури громадянського суспільства та легалізація нових типів і видів інститутів громадянського суспільства; 6) активізація діяльності асоціацій місцевого самоврядування та інших інститутів громадянського суспільства як партнерів органів місцевого самоврядування; 7) активізація громадських рухів і соціальних мереж з дальшою легітимацією їх конституційноправового статусу; 8) унормування в Конституції України засад партнерства громадянського суспільства та Української держави, а також механізмів контролю інститутів громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади та їх посадових осіб (Чистоколяний, 2016, с. 17).

Станом на 2019 рік частина території України окупована, тривають воєнні дії. Тим не менше у своїй більшості українське суспільство й державно-політична влада є консолідованими. Інтенсивна внутрішня інтеграція суспільства відбувається в умовах воєнних дій і потужного пропагандистського тиску ззовні, серйозних соціально-економічних проблем. Водночас громадянське суспільство вийшло на новий рівень суб’єктності, в стислі строки подолавши відстань від стану боротьби за своє існування до статусу активної суспільно-політичної сили (Яблонський, 2015).

Тренд усього періоду незалежності щодо збільшення кількості зареєстрованих громадських об’єднань у 2014 р. змінився: формальна кількість ОГС скоротилася до рівня 2009 р. Втрата контролю українською владою над територіями Криму й частини сходу України призвела до дефіциту можливостей щодо точного обліку кількісних та якісних показників ОГС. Експертні дані вказують на те, що велика кількість ОГС, які знаходяться на території України, де тимчасово не діє Конституція України, зазнають утисків у своїй діяльності, позбавлені можливостей повноцінного розвитку, припинили функціонування (Яблонський, 2015).

Станом на 2015 рік в Україні зареєстровано близько 68 тис. громадських організацій різного рівня, об’єднуючи більше 25 млн.

громадян у т. ч. місцеві осередки (Кармазіна, 2015). При цьому до реально працюючих можна віднести не більше третини зареєстрованих організацій, інші не знаходять за реєстраційними адресами і додаткові відомості про їхнє розташування відсутні (на думку окремих експертів, кількість активно працюючих громадських об'єднань взагалі становить 3–4 тисячі).

У 2017 році відбулось законодавче закріплення діяльності молодіжних центрів в Україні, зокрема: затверджено Національний знак якості та критерії якості для молодіжних центрів, Верховною Радою була прийнята поправка №150 до Бюджетного кодексу України, що дозволяє фінансувати діяльність молодіжних центрів з місцевих бюджетів, Кабінетом міністрів України була прийнята Постанова про затвердження Типового положення про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі, затверджена «Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації». Також окремий розділ присвячений молодіжним центрам у громадах був створений на порталі про децентралізацію (http://decentralization.gov.ua/en/youth/molodizhni-tsentry-v-hromadakh).

У руслі дослідження формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства варто відзначити, що останній період, який досі триває в розвитку громадянського суспільства вважається найбільш рушійним, оскільки провокує досить кардинальні трансформаційні зміни в історії становлення ІГС (зокрема, громадських організацій, молодіжних центрів, молодіжних рад, благодійних фондів). Спостерігається збільшення активності громадських організацій та їх орієнтація на волонтерську допомогу, підтримку населення, що постраждало від збройного конфлікту на Донбасі, благодійні фонди, міжнародні донорські організації акцентують свою діяльність на допомозі внутрішньо-переміщеним особам, відновлення житлових приміщень тощо. Водночас розширення мережі молодіжних центрів на даному етапі сприяє налагодженню взаємодії між людьми, облаштування умов для діалогічної взаємодії, організації культурно-просвітницького простору.

Сформована періодизація історичного перебігу розвитку інститутів громадянського суспільства показала, що тернистий шлях благодійної, громадської діяльності відображався в ціннісних пріоритетах, неупередженості поглядів та векторним спрямуванням молодіжної громадської діяльності на шляху формування соціальної активності молоді. Від зародження меценатської діяльності як передумовою громадської активності крізь оптимізацію системи роботи, законодавчого врегулювання до формування функціональної дієздатності ІГС продовжують створювати мережу ефективних інструментів формування громадянської свідомості, соціальної активності молоді, використовуючи комплексний системний підхід застосування всіх ресурсних можливостей ІГС. Проте якість даних процесів в умовах сучасних

євроінтеграційних орієнтирів обумовлена доцільністю використанням закордонного досвіду діяльності громадського сектору в руслі нашого дослідження.

Разом із загальними тенденціями діяльності громадського суспільства спостерігається активізація молодіжної спільноти, хоча і хаотично, поодиноко, без певної систематичності, що обумовлено відсутністю досвіду в реалізації соціальної активності. Отже, підтверджується доцільність подальшої розробки системи формування соціальної активності молоді в діяльності ІГС.

Список використаної літератури

1. Акімов Д. І. Стимулювання громадянської активності в українському суспільстві як проблема соціоінженерної діяльності: дис. … канд. соц. наук: 22.00.04 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2004. 570 с. **2. Барабаш В. В.** Інституціоналізація сучасного молодіжного руху України: тенденції та проблеми: автореф. дис. … канд. соціол. наук: 22.00.04 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2005. 21 с. **3. Басараб М. М.** Роль громадських організацій Закарпаття в державотворчих процесах наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст.: автореф. канд. … істор. наук: 07.00.01 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2007. 22 с. **4. Болотська О. А.** Соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів: автореф. канд. … пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 21 с. **5. Бень О. Т.** Молодіжні громадські організації: концептуалізація поняття, функції, класифікація [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_sociology/2008_02/Ben'.pdf. **6. Благодійні** інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / О. В. Безпалько та ін.; за заг. ред. А. В. Гулевської-Черниш. Київ: Книга плюс, 2008. 120 с. **7. Власов П. В.** Благотворительность и милосердие в России. Москва, 2001. 214 с. **8. Головенько В. А.** Український молодіжний рух: історія та сьогодення. Київ: Наукова думка, 1994. 111 с. **9. Гордієнко Л. О.** Соціалізація молоді Великої Британії у діяльності молодіжних організацій: автореф. канд. … пед. наук: 13.00.05 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 25 с. **10. Громадські** ради в Україні. Довідник / епорядник М. Лациба. Київ: Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2003. 232 с. **11. Грамчук А. В.** Особливості становлення громадянського суспільства в Україні: теорія і практика: автореф. канд. … політ. наук: 23.00.02 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2001. 18 с. **12. Діяльність** громадських об’єднань в Україні у 2015 році: статистичний бюлетень / Державна служба статистики; відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ, 2015. 100 с. **13. Донік О. М.** Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.).

Український історичний журнал. 2005. № 4. С. 160–174. **14. Журба М. А.** Громадські об'єднання українського села: етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності (20-30 рр. ХХ ст.): автореф. д-ра істор. наук: 07.00.01 / Донецький національний університет. Донецьк, 2003. 27 с. **15. Коваль Г.,** Остапюк О. Залучення молоді до процесів державотворення в Україні. *Сучасна українська політика.* Київ, 2010. Вип. 21. С. 180–188. **16. Костюк Є. С.** Громадські об`єднання у соціалістичній модернізації індустріальної сфери України (20–30-ті рр. ХХ ст.): автореф. канд. ... істор. наук: 07.00.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 22 с. **17. Кошіль В. І.** Управління організаційно-педагогічною діяльністю недержавних установ у сфері соціального захисту дітей та молоді: автореф. канд. пед. наук: 13.00.06 / Національна академія педагогічних наук України Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти». Київ, 2015. 23 с. **18. Кріцак І. В.** Нормативно-правове забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2017. Вип. 4. С. 109–111. **19. Крицкалюк Н. І.** Інституціоналізація громадянського суспільства як чинник становлення демократії в Україні: автореф. канд. .. політ. наук: 23.00.02 / Національна академія наук України інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2016. 24 с. **20. Корнієвський О. А.,** Якушик В. М. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. Київ: Київ. братство, 1997. 125 с. **21. Лісовець О. В.** Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 256 с. **22. Молодіжні** центри України: досвід, передумови, приклади створення. Київ, 2017. 12 с. **23. Молоткіна В. К.** Культурно-освітня діяльність громадських організацій України в умовах НЕПу (1921–1929 рр.): автореф. канд. … істор. наук: 07.00.01 / Київський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2005. 20 с. **24. Михайловська О. Г.** Інституціоналізація громадянського суспільства в умовах політичної модернізації в сучасній Україні: автореф. канд.. політичних наук: 23.00.02 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Луганськ, 2009. 26 с. **25. Панагушина О. Є.** Соціалізація підлітків у діяльності молодіжних організацій: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 22 с. **26. Поліщук Ю. Й.** Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні: дис. д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 315 с. **27. Розвиток** громадянського суспільства в Україні: аналіт. доп. / В. М. Яблонський, П. Ф. Вознюк, Д. М. Горєлов та ін.; за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. Київ: НІСД, 2015. 60 с. **28. Романовська Л. І.** Соціально-педагогічна підтримка діяльності дитячих громадських об'єднань України: історія і сучасність:

монографія. Вінниця: «Меркюрі-Поділля», 2012. 420 с. **29. Терницька С. В.** Соціально-педагогічні умови взаємодії державних і громадських організацій з профілактики ВІЛ/СНІДУ серед учнівської молоді: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.05 / Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук. Київ, 2009. 22 с. **30. Черкасова С. О.** Просвітницько-педагогічна діяльність студентських громадських організацій університетів України (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2001. 20 с. **31. Чистоколяний Я. В.** Основні напрями розвитку громадянського суспільства в незалежній Україні в трансформаційний період. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імен і Е. О. Дідоренка.* 2016. №3. С. 13–19. **32. Філіппов Ю. М.** Трудова соціалізація молоді в діяльності громадських організацій та рухів: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 20 с.

References

1. Akimov, D. I. (2004). Stymuliuvannia hromadianskoi aktyvnosti v ukrainskomu suspilstvi yak problema sotsioinzhenernoi diialnosti [Stimulation of civic activity in Ukrainian society as a problem of socioengineering activity]. *Candidate's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian]. **2. Barabash, V. V.** (2005). Instytutsionalizatsiia suchasnoho molodizhnoho rukhu Ukrainy: tendentsii ta problem [Institutionalization of the contemporary Ukrainian youth movement: trends and problems]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian]. **3. Basarab, M. M.** (2007). Rol hromadskykh orhanizatsii Zakarpattia v derzhavotvorchykh protsesakh naprykintsi 80-x-na pochatku 90-x rr. XX st. [The role of public organizations in Transcarpathia in state-building processes in the late 80's and early 90's.]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Uzhhorod [in Ukrainian]. **4. Bolotska, O. A.** (2008). Sotsialno-pedahohichni umovy hendernoho vykhovannia zhinok-lideriv u diialnosti hromadskykh orhanizatsii ta rukhiv [Socio-pedagogical conditions of gender education of women leaders in the activities of public organizations and movements]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Luhansk [in Ukrainian]. **5. Ben, O. T.** Molodizhni hromadski orhanizatsii: kontseptualizatsiia poniattia, funktsii, klasyfikatsiia [Youth NGOs: conceptualization of the concept, function, classification]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_sociology/2008_02/Ben'.pdf. [in Ukrainian]. **6. Bezpalko, O. V.** (Et al.). (2008). Blahodiini instytutsii Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku (za rezultatamy sotsiolohichnoho doslidzhennia) [Charitable Institutions of Ukraine: Current State and Development Prospects (based on the results of sociological research)] / A. V. Hulevskoi-Chernysh (Ed.). Kyiv: Knyha plius [in Ukrainian]. **7. Vlasov, P. V.** (2001). Blagotvoritel'nost' i miloserdie v Rossii [Charity and Mercy in Russia]. Moskva [in Russian].

8. Holovenko, V. A. (1994). Ukrainskyi molodizhnyi rukh: istoriia ta sohodennia [Ukrainian Youth Movement: History and Present]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]. **9. Hordiienko, L. O.** (2005). Sotsializatsiia molodi Velykoi Brytanii u diialnosti molodizhnykh orhanizatsii [Socialization of the youth of Great Britain in the activities of youth organizations]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **10. Latsyba, M.** (Eds.). (2003). Hromadski rady v Ukraini [Public Councils in Ukraine]. Kyiv: Ukr. nezalezh. tsentr polit. doslidzh [in Ukrainian]. **11. Hramchuk, A. V.** (2001). Osoblyvosti stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: teoriia i praktyka [Features of Civil Society Development in Ukraine: Theory and Practice]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Odesa [in Ukrainian]. **12. Karmazina, O. O.** (Eds.). (2015). Diialnist hromadskykh obiednan v Ukraini u 2015 rotsi: statystychnyi biuleten [Activities of public associations in Ukraine in 2015: statistical bulletin]. Kyiv [in Ukrainian]. **13. Donik, O. M.** (2005). Blahodiinist v Ukraini (XIX – pochatok XX st.) [Charity in Ukraine (XIX – early XX centuries)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Magazine,* 4, 160-174 [in Ukrainian]. **14. Zhurba, M. A.** (2003). Hromadski obiednannia ukrainskoho sela: etnonatsionalni ta mizhnarodni aspekty diialnosti (20-30 rr. XX st.) [Public associations of the Ukrainian village: ethno-national and international aspects of activity (20-30 years of the XX century)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Donetsk [in Ukrainian]. **15. Koval, H.** & Ostapiuk O. (2010). Zaluchennia molodi do protsesiv derzhavotvorennia v Ukraini [Involvement of young people in the processes of state-building in Ukraine]. *Suchasna ukrainska polityka – Modern Ukrainian politics,* 21, 180-188 [in Ukrainian]. **16. Kostiuk, Ye. S.** (2010). Hromadski obiednannia u sotsialistychnii modernizatsii industrialnoi sfery Ukrainy (20–30-ti rr. XX st.) [Public associations in the socialist modernization of the industrial sphere of Ukraine (20-30th years of the XX century)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **17. Koshil, V. I.** (2015). Upravlinnia orhanizatsiino-pedahohichnoiu diialnistiu nederzhavnykh ustanov u sferi sotsialnoho zakhystu ditei ta molodi [Management of organizational and pedagogical activity of non-state institutions in the field of social protection of children and youth]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **18. Kritsak, I. V.** (2017). Normatyvno-pravove zabezpechennia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Regulatory and Legal Framework for the Development of Civil Society in Ukraine]. *Pravookhoronna funktsiia derzhavy: teoretyko-metodolohichni ta istoryko-pravovi problem – Law enforcement function of the state: theoretical and methodological and historical and legal problems,* 4, 109-111 [in Ukrainian]. **19. Krytskaliuk, N. I.** (2016). Instytutsionalizatsiia hromadianskoho suspilstva yak chynnyk stanovlennia demokratii v Ukraini [Institutionalization of civil society as a factor in the establishment of democracy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **20. Korniievskyi, O. A.** & Yakushyk, V. M. (1997). Molodizhnyi rukh ta politychni obiednannia v suchasnii Ukraini [Youth movement and

political associations in modern Ukraine]. Kyiv: Kyiv. bratstvo [in Ukrainian]. **21. Lisovets, O. V.** (2011). Teoriia i metodyka roboty z dytiachymy ta molodizhnymy orhanizatsiiamy Ukrainy [Theory and methodology of work with children's and youth organizations of Ukraine]. Kyiv: VTs «Akademiia» [in Ukrainian]. **22. Molodizhni** tsentry Ukrainy: dosvid, peredumovy, pryklady stvorennia [Youth centers of Ukraine: experience, background, examples of creation]. (2017). Kyiv [in Ukrainian]. **23. Molotkina, V. K.** (2005). Kulturno-osvitnia diialnist hromadskykh orhanizatsii Ukrainy v umovakh NEPu (1921-1929 rr.) [Cultural and educational activity of public organizations of Ukraine in the conditions of the NEP (1921-1929)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **24. Mykhailovska, O. H.** (2009). Instytutsionalizatsiia hromadianskoho suspilstva v umovakh politychnoi modernizatsii v suchasnii Ukraini [Institutionalization of civil society in the context of political modernization in modern Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Luhansk [in Ukrainian]. **25. Panahushyna, O. Ye.** (2008). Sotsializatsiia pidlitkiv u diialnosti molodizhnykh orhanizatsii [Socialization of teenagers in the activities of youth organizations]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Luhansk [in Ukrainian]. **26. Polishchuk, Yu. Y.** (2006). Sotsialno-pedahohichna diialnist suchasnykh hromadskykh molodizhnykh obiednan v Ukraini [Socio-pedagogical activity of modern public youth associations in Ukraine]. *Doctor's thesis.* Luhansk [in Ukrainian]. **27. Korniievskyi, O. A.,** & Rozumnyi, M. M. (Eds.). (2015). Rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Development of civil society in Ukraine]. Kyiv: NISD [in Ukrainian]. **28. Romanovska, L. I.** (2012). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka diialnosti dytiachykh hromadskykh obiednan Ukrainy: istoriia i suchasnist [Socio-pedagogical support of activity of children's public associations of Ukraine: history and modernity]. Vinnytsia: «Merkiuri-Podillia» [in Ukrainian]. **29. Ternytska, S. V.** (2009). Sotsialno-pedahohichni umovy vzaiemodii derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii z profilaktyky VIL/SNIDU sered uchnivskoi molodi [Socio-pedagogical conditions of interaction between state and public organizations for HIV / AIDS prevention among students of youth]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian]. **30. Cherkasova, S. O.** (2001). Prosvitnytsko-pedahohichna diialnist studentskykh hromadskykh orhanizatsii universytetiv Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Educational and pedagogical activity of student public organizations of Ukrainian universities (second half of the XIX – early XX centuries)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv [in Ukrainian]. **31. Chystokolianyi, Ya. V.** (2016). Osnovni napriamy rozvytku hromadianskoho suspilstva v nezalezhnii Ukraini v transformatsiinyi period [Main directions of development of civil society in independent Ukraine during the transformation period]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka – Journal of the Lugansk State University of Internal Affairs of the names and E. O. Didorenka,* 3, 13-19 [in Ukrainian].

32. Filippov, Yu. M. (2009). Trudova sotsializatsiia molodi v diialnosti hromadskykh orhanizatsii ta rukhiv [Labor socialization of youth in the activities of civic organizations and movements]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Luhansk [in Ukrainian].

Ступак О. Ю. Історико-педагогічні засади формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства

У статті представлений історико-педагогічний аналіз діяльності певних інститутів громадянського суспільства (ІГС): громадські організації, благодійні фонди, молодіжні центри, молодіжні громадські ради. У названих ІГС молодь бере безпосередню участь, визначає напрямки та орієнтири діяльності, а отже виявляє свою соціальну активність, що сприяє розвитку громадянського суспільства. Наведена періодизація становлення інститутів громадянського суспільства з позиції різних науковців, та обґрунтована власні етапі, що обумовили вплив на формування соціальної активності молоді: І – «Зародження інститутів громадянського суспільства» (ІХ-ХІХ століття), що характеризується трансформацією від церковної соціальної допомоги, князівського меценатства до культурно-просвітницької діяльності братств; ІІ – «Організаційний розвиток інститутів громадянського суспільства» (ХІХ – початок ХХ ст.) характеризується масовими громадськими та студентськими рухами, які контролюються державними органами та розвитком освітнього напрямку серед благодійної діяльності; ІІІ – «Застій розвитку інститутів громадянського суспільства» (1919-1980 рр. ХХ ст.) характеризується припиненням меценатської діяльності та ідеологічними партійними орієнтирами молодіжного руху; IV – «Первинна інституціалізація» (1980-1991 рр. ХХ ст.) характеризується розвитком громадських та неформальних об'єднань, розвитком політично незалежного молодіжного руху; V – «Законодавче регулювання» (1991-2004 рр. ХХ ст.) характеризується формуванням законодавчої бази ІГС, включенням молодіжного руху до політичного життя країни; «Формування функціональної дієздaності» (2004 – 2014 рр. ХХІ ст.) характеризується впровадженням загальнодержавної підтримки програм молоді, молодіжних об'єднань та центрів, зростає рівень співпраці органів державної влади та громадськості; VII – «Трансформаційний період» (з 2013 р. по теперішній час) характеризується впливом громадськості на суспільно-політичні перетворення.

Ключові слова: соціальна активність, молодь, інститути громадянського суспільства.

Ступак О. Ю. Историко-педагогические основы формирования социальной активности молодежи в институтах гражданского общества

В статье представлен историко-педагогический анализ деятельности определенных институтов гражданского общества (ИГС):

общественные организации, благотворительные фонды, молодежные центры, молодежные общественные советы. В названных ИГС молодежь принимает непосредственное участие, определяет направления и ориентиры деятельности, а также выявляет свою социальную активность, что содействует развитию гражданского общества. Приведена периодизация становления институтов гражданского общества с позиции разных ученых и обоснованы собственные этапы, которые обусловили влияние на формирование социальной активности молодежи: I этап – «Зарождение ИГС» (IX-XIX век), который характеризуется трансформацией от церковной социальной помощи, княжеского меценатства до культурно-просветительской деятельности братств; II этап – «Организационное развитие ИГС» (XIX – начало XX ст.) характеризуется массовыми общественными и студенческими движениями, который контролируются государственными органами и развитием образовательного направления среди благотворительной деятельности; III этап – «Застой развития ИГС» (1919-1980 гг. XX ст.) характеризуется приостановлением меценатской деятельности и идеологическими партийными ориентирами молодежного движения; IV этап – «Первичная институализация» (1980-1991 гг. XX ст.) характеризуется развитием общественных и неформальных объединений; V этап – «Законодательное регулирование» (1991-2004 гг. XX ст.), характеризуется формированием законодательной базы ИГС; VI этап – «Формирование функциональной дееспособности» (2004 – 2014 гг. XXI ст.) характеризуется внедрением общегосударственной поддержки программ молодежи, молодежных объединений и центров, возрастанием уровня сотрудничества органов государственной власти и общественности; VII этап – «Трансформационный период» (с 2013 г. по настоящее время) характеризуется влиянием общественности на общественно-политические изменения.

Ключевые слова: социальная активность, молодежь, институты гражданского общества.

Stupak O. Historical and Pedagogical Forms of Social Activity of Youth in Institutes of Civil Society

The article presents a theoretical analysis of historical and pedagogical principles of formation of social activity of youth in civil society institutes. It is noted that in the establishment and development of civil society institutions the following stages can be distinguished: I - "The Origin of Civil Society Institutions" (IX-XIX centuries), characterized by the transformation from church social assistance, princely patronage to the cultural and educational activities of fraternities; II - "Organizational Development of Civil Society Institutions" (XIX - early XX centuries) is characterized by mass public and student movements, which are controlled by state bodies and development of educational direction among charitable activities; III - "Stagnation of development of civil society institutes" (1919-1980 years of the XX century)

is characterized by the cessation of philanthropic activity and ideological party guidelines for the youth movement; IV- "Primary institutionalization" (1980-1991, the twentieth century) is characterized by the development of public and informal associations, the development of a politically independent youth movement; V - "Legislative Regulation" (1991-2004, the twentieth century) is characterized by the formation of a legal framework for CSOs, including the inclusion of the youth movement in the political life of the country; "Formation of functional empowerment" (2004 - 2014, XXI century) is characterized by the introduction of nationwide support for youth programs, youth associations and centers, and the level of cooperation between public authorities and the public is increasing; VII - The Transformation Period (from 2013 to the present) is characterized by the influence of the public on socio-political transformations.

Key words: social activity, youth, institutes of civil society.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2019 р.
Прийнято до друку 25.10.2019 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Набока О. Г.